

MOHAY TAMÁS

RÉGI IMÁK LIGETRŐL

Anélkül, hogy bárki másnak az érdemeit kisebbiteni akarnánk, nyugodtan mondhatjuk: az archaikus imák gyűjtése, feltárása, értelmezése terén a ma élők között Tánzos Vilmos tette és tudja a legtöbbet. Nincs más rajta kívül, aki annyi településen, annyi embertől, olyan kitartással, annyi változatban imákat gyűjtött volna; aki gyűjtött anyagát olyan mély megértéssel kommentálta, elemezte, közölte volna; aki a korábbi szakmai megközelítéseket, különösen is Erdélyi Zsuzsannáét – akiben a téma és a műfaj felfedezőjét és filológiai alapjainak kialakítóját tiszteljük – a maga interdiszciplináris eszköztárával olyan új irányokba mozdította volna; nincs más rajta kívül, aki az archaikus imákat az egyházi, imakönyvi és liturgikus imákkal együtt a maguk teljes imakörnyezetével annyira egységben látná, és aki az imáknak, azok szimbólumrendszerének, képeinek és ezeken messze túl: az imádkozás gyakorlatának, az imádkozó léleknek a legmélyebb megértésére törekedve olyan láttató erővel tudná megjeleníteni a teljes emberi, sokszor családi, generációs és társadalmi környezetet. Nem feledve más kutatási területeit és témáit – moldvai „lélekösszeírásait”, a búcsújárást, az archetipikus szimbolizációt, a nyelvészetet, a kutatás- és tudománytörténetet, a saját faluja és édesapja emlékeinek közreadását –, a mostani ünnepi alkalommal ehhez az egy szóhoz, az imákhoz szeretnék kapcsolódni.¹

„Van belső ima is, s ilyenkor a kutatott esemény láthatatlan: nem is sejtjük, hogy a hajnali vonatra igyekvő ingázó férfi, a tehenet fejjő asszony vagy az iskolába készülő gyermek épp imádkozik.” (Tánzos 1999: 273.) Mindenki tudja, akár próbálta, akár nem: imádkozni a legmélyebb értelemben *lelki*

1 Az Ünnepelt első éves egyetemistaként fogott a gyűjtéshez, és csak tíz év múltán, 1990-ben kezdett tapasztalatából bármit is közölni (1990) [e jegyzetben kivételesen csak a művek megjelenésének évszámait közlöm]. Első, diákkori gyűjtését Magyarorszávról huszonhét évvel később tette közzé (2007). Tíz év múltán is vizsgatért legjobb helyire, pl. Csíkmenaságra (1991). Gyűjtőterülete korántsem csak Gyimesre és Moldvára korlátozódott, hanem éppúgy kiterjed a Mezőségekre és a Székelyföldre is (2015). Elgondolásait már formálódásuk idején is előadta konferenciákon, közzétette tanulmánykötetekben (a sok közül: 1998, 2001), egymást követték új meg új elemzésesei (2009), szövegközlései pedig eljutottak az érdeklődő nagyközönséghez is (1992, 1994, 2015).

közösség mennyei erőkkkel és hatalmakkal, az égiekkel, az Úristennel, mindazzal, amire és akire alig találni véges emberi szót. Szóba állni a megszólíthatatlannal, szavakba önteni a szavak legmélyén túli, a benső végtelenben keresett lelki közösséget: évezredes, az emberi emlékezetet, a belátható történeti korokat messze meghaladó örök kíséret. A „sikere”, ha egyáltalán erről értelmes beszélni, láthatatlan és közölhetetlen. A törekvés örök, a szavak korlátozottságát meghaladóan felfelé tör, és szövegek óceánját hozza létre. Ahogy minden igazi nagy vers, úgy minden igazi nagy ima is művészi magasságba emelt szavakat csíhol elő emberi közösségekből. További nemzedékeknek aztán ezek a művészi szövegek fognak bevezetést adni az ima művészetébe. „A művészettől megfosztott ember vak és süket Isten üzenetének megragadására.” (Jelenits 2000: 402.) Az ellenkezője is igaz: művészi képek és nyelv mélyebben és hatásosabban emeli fel a szívet. Ezt a nyelvet, ezeket a költői szépségű szavakat előbb lehet és kell megtanulni, mint érteni, akár még nyelvileg is. Ezért lehetséges imahagyományokról beszélni, ezért (is) lehetséges imádkozni tanítani, imádságos lelkületet, imamódokat átadni, imaszövegeket megtanítani. Mondják, hogy a zoltárkönyvet vagy annak nagyobbik részét a középkorban írástudatlanok is fejből tudták már fiatal korukban, még mielőtt igazán belegondoltak volna, minek mi az értelme. Mindez, a tanítás és tanulás, annak tudatában zajlik, hogy az átadáson túl a többi már odabent zajlik, onnan belülről fog életerővé alakulni, viszonyokat, cselekedeteket átható, vélekedéseket, ítéleteket befolyásoló magatartássá alakulni. És onnan fog időről időre mintegy túlszordulni, rögzíthetővé, leírhatóvá, megláthatóvá, lefényképezhetővé, lefilmezhetővé válni.

Ugyanezért tudnak imaszövegek kiürülni, megkopni, elfelejtődni. Az ember a saját örök lényegét alkotó felfelé gravitálása során újra meg újra elhagy kifejezésformákat, bármily művészi/lelki vezetőerejük lett legyen azoknak korábbi nemzedékek számára. Ilyenkor már csak szöveg az, ami egykor a lélek mélyét kifejező, azt megmozgató cselekedet volt. Még érezzük benne az egykori eleven lehetőséget, még tudunk benne gyönyörködni, de katarzist már nem hoz elő. Lassíthatja ezt a folyamatot, ha imák szövegei nem csak emberi közösségek szóbeliségében élhetnek, hanem van írott formájuk is, amit a Szent iránti tisztelet intézményrendszerre kiemel a feledés köréből. Gondoljunk a zoltárokra: hány és hány nyelváltást éltek túl évezredek során, hány és hány, egymásra alig hasonlító, sőt, olykor egymással élesen szembenálló kultúra és közösség vallhatta őket a sajátjának, imádsághagyománya nélkülözhetetlen részének (Bottyán 1982, Jelenits 1999: 37–43, Raj ford. 2009). Az első lépéseken túl ma még hátravan, hogy a zoltárok-nak, vagy akár más kötött, liturgikus imáknak a népi imádsághagyományban betöltött szerepe alaposan fel legyen tárva. A néphagyományban élt archaikus imákkal kapcsolatban, akár szeretjük, akár nem, eljutunk odáig, ahol „a hagyományozódás és felejtés: egy folklórműfaj halála” irányába vezet (Tánccos 1999: 269–322). Bele kell törődnünk, hogy ezek a fajta imaszövegek „belátható időn belül örökre eltűnnek a néphagyományból” (Tánccos 1995: 12). Így kerülnek át az imák a népi vallásosság fogalomköréből a népköltészetébe, ahogy ez a magyar néprajz nyolc kötetes nagy kézikönyvében történt (Erdélyi 1988). Ez a közbülső állapot a folklorisztikai elemzés köre: keresve keresünk, kutatva kutatunk még ismert, de már „csak szöveg” imákat. Van, aki egy életen át kitaratóan, mint az Ünnepelet, mások csak alkalom lehetőségével élve. A teljesítmény messze nem, de a nézőpont mégiscsak közös a barátok között: élő hittel imádkozó, vagy már csak imák költői szépségű szövegeit felidéző emberek tudásán, tartásán és tanításán keresztül törekszünk valamerre; arrafelé, amiről a szinte lehetetlennek bizonyuló gyónási lehetőséget a szolgálata közben is elszántan felkutató egykori katona beszélt: „kerestem, hogy ne veszítsem el a lelkemet” (Tánccos 1995: 283).

*

Liget néhány száz lelkes kis falu lankás dombok között a Mecsek északi előterében, a baranyai Hegyháton. Egyetlen kivezető kövesútja csatlakozik egy országútra. Dél felé Pécs 25, Dombóvár északra 30, az egykor jobb napokat megért Komló kerülő utakon 13 kilométernyire fekszik. „Zsákfalú”, mondják, mert a szomszédai többségét csak földúton lehet megközelíteni; ez a helyzet ma is az évszázadokkal ezelőtt errefelé általános irtásfalú nyomait őrzi. Szomszédai Magyarország, Mecsekpölöske, Kisvaszar, Tékes, Varga, Oroszló, Magyarhertelend, egyik sincs messzebb néhány kilométernél, aprófalvas vidéken vagyunk. A környéken még tucatnyi hasonló falu van, amelyekből a második világháború után tömegével telepítették ki a lakosság felét-harmadát kitevő német nemzetiségűeket. Akik itt maradtak, megélték minden társadalmi, kulturális és személyes drámát, amit a huszadik század második fele magával hozott. Liget 1978 óta közigazgatásilag a komlói, addig a hegyháti járás része, melynek Sásd volt a központja. Népessége hatvan éve folyamatosan csökken, 706 fős maximumát az első világháború előtt, 1910-ben érte el, 1960-ban még 686 volt, manapság 400 körül mozog. A földek nagy részét mezőgazdasági vállalkozók művelik, kevés alkalmazottal. Ligeten ma az önkormányzat a legnagyobb munkaadó, óvoda és könyvtár van, de az iskola régen megszűnt, egyetlen vegyesbolt és egy kocsmá működik. A népesség átrendeződése folyamatos, ma a lakosság egyharmada cigány nemzetiségű.² A katolikus plébánia az 1970-es évek elején szűnt meg, ami magával hozta a helybeli lelképásztori munka és közösségi liturgia fokozatos elsorvadását; a falut manapság Abaligetéről látják el hét másikkal együtt, így csak havi egyszeri szentmise van lehetőség, és alkalmanként tartanak igeliturgiát.³ Mindez együtt pontosan az a világ, ahol egy egykor épségre törekvő hagyományrend dirib-darabjait a kutató még – nemzedékről nemzedékre romló esélyekkel – fellelheti.

1979 augusztusában Pécsről érkeztem busszal Ligetre. Az első évet végeztem el a néprajz szakon Budapesten, és a kötelező nyári gyűjtési gyakorlatomat kezdtem meg. Barabás Jenő irányított Andrásfalvy Bertalanhoz, a pécsi Janus Pannonius Múzeum Néprajzi Osztályának vezetőjéhez, aki akkoriban a *Baranya Megyei Néprajzi Atlasz* munkálatainak összefogását is végezte. A terv az volt, hogy a több mint négyszáz települést számláló Baranya megyében minden településéről és azoknak minden nemzetiségéről adatfelvétellel készül, és ez fog alapjául szolgálni a megye átfogó néprajzi térképének. A kérdőívet többek közreműködésével Mándoki László szerkesztette, és kb. tíz évig szakemberek, egyetemi hallgatók végezték a gyűjtőmunkát (Mándoki 1972). A kitöltött gyűjtőfüzetek a Múzeum archívumában találhatóak, adatok után kutatva valaki olykor-máskor előveszi őket. Zentai János (aki egymaga 152 településen gyűjtött) ez alapján kísérelte meg felvázolni a baranyai néprajzi csoportokat (Zentai 1978). A példa természetesen a még javában készüléfélben lévő *Magyar Néprajzi Atlasz* volt; ennek gyűjtőmunkálatai az 1970-es évek közepére zárultak le, a feldolgozás még javában tartott, igazi tapasztalatokra tehát még nemigen lehetett építeni, noha módszertani alapvetés és mutatószámokba menő feldolgozás már több is megjelent (Barabás 1963, Barabás–Szolnoky–Diószegi 1967). Minden erőfeszítés ellenére is az atlasz végül nem készült el; a múzeumban egymást váltották a szakemberek, az intézményi háttér nem volt biztonságos, és alighanem a célkitűzés is túlméretezett volt: Baranyában annyi falu van, mint ahányat a teljes *Magyar Néprajzi Atlasz* számba vett (Barabás főszerk. 1987–1992). Hasonló munka zajlott le az

2 Forrás: <http://liget.hu/telepules/jelen-mult/>; utolsó letöltés: 2019. március 12.

3 Forrás: <http://www.magyarorszekiplbania.hu>; utolsó letöltés: 2019. március 12.

1970-es években Szolnok megyében is, kisebb területen, jóval kevesebb, nemzetiségileg egységesebb településen (Szabó–Csalog 1974).

Egy hét egy ismeretlen faluban, első önálló gyűjtőmunkával, amelynek a kérdőív nyolcvan témát tartalmazó fonalát követve ki kellett terjednie a településszerkezettől a rokonsági és szomszédsági viszonyokon át a falucsúfolókig és szokásokig: lehetetlen volt, mégis lehetséges. A faluban néhány óra alatt befogadó szállásra találtam, sokan nyitottan, kevesen fogadtak. Lassan megszoktam a jellegzetes dél-dunántúli ő-ző nyelvjárást, meg tudtam különböztetni az eltérő eredetű és nemzetiségű embereket, és sokuktól a kérdőív témáin túl is kérdezősködhettem. Különösen is érdekelték a szokások szövegei, a falucsúfolók, az igaz történetek, és nem utolsósorban a népi imák. Alig pár évvel korábban, 1976-ban jelent meg Erdélyi Zsuzsanna felfedezés számba menő könyve, a *Hegyet hágék, lőtőt lépék*; más hatások mellett ez a kötet is közrejátszott, hogy végzős gimnazistaként a néprajz szak mellett döntsek. Nem csoda hát, ha igen megörültem, hogy Ligeten két idős asszonyt is találtam, akiktől imaszövegeket vehettem magnóra. Hogy akkoriban ezeket miért nem vittem el Erdélyi Zsuzsa nénihez, azt ma egyre kevésbé értem. Az akkor, augusztus 21–22-én felvett kilenc imaszöveget most közlöm először. Örömmel, és a következő évekre szóló legjobb kívánságokkal nyújtom át az Ünnepeletnek.

*

Szűcs Lajosné Kovács Julianna (sz. 1916) alakját egyetlen fényképem őrzi: hétköznapi munkaruhájában áll az udvarán, előzőleg kukoricamorzsolóját, törött nyelvű csépha-daróját, deszkából összetakolt ólját mutatta meg. Ősszel elküldtem neki a fényképeket, válaszlevelében leírt néhány tréfás történetet, meg egy népének (*Kegyességgel hívsz, ó Jézus...*) négy versszakát, és kívánt „sok szerencsét és jó eredményt a tanulásban”. Az akkori nyolcvan-kilencven évesekhez képest számított a maga hatvanhárom évével „fiatal öregnek”. Édesapjának malma volt a falu szélén, nagypapja valamikor bíró is volt. A kérdőív témáinak megbeszélése után egymás után mesélt falucsúfolókat, tréfás igaz történeteket, hiedelem-elbeszéléseket a Sarlós Boldogasszony napi varrástilalomról, a lucaszékről, egykori boszorkányról (aki a tsz-elnök nagyanyja volt), kísértetekről, de éppoly szívesen beszélt a kenyérsütésről, mustfőzésről, tőrökészítésről is. A végén mondta el az imáit, közben meg-megállva, egy-egy újabb kérdésre – amiben unokája biztatása is benne volt – folytatva.⁴

1.

*Fehér rózsza Mária, engem Jézus talál,
szent szívével szeretett, szent vérével megváltott.
Aranygyűrű pecsétje, aranyágon ablaka.
A szobámnak négy sarkában négy szép piros rózsza,
közepibe szent köröszta.
Kerűjjetek köröszta, őriztetők angyalok,
világ virjadtáig, hajnal hasadtjáig, Amen.
Amikor másodsor is elmondta, hozzátette: Ez apámnak vót az imádsága.*

2.

*Én kilépek én ajtómon Jézusomnak nyomába.
Odalátok az aranyágon a zsellérszékbe.*

⁴ Kerek zárójelben a gyűjtői kérdéseket, megjegyzéseket, szögletes zárójelben az érthetetlen vagy bizonytalanul értelmezett szövegrészeket közlöm.

Űl a Boldogságos Szűz Máriának szent színe,
 Arra megy egy izrael apostol, kérdi tőle:
 Boldogságos Szűz Mária, mi lött?
 Hogyne lönne, hogyne lönne,
 mikor az én szerelmes szent fiamat ej ide vitték,
 csúfoltatták, megverették, csúnya köpökkel leköpdösték,
 tompa szögekkel felszögezték, Amen.

3.

Akkor, mikor gyerekek vótunk, akkor mindig édősanyám azt imádkoztatta velünk, hogy
 Vess köröszöt fejük alá, öt ujjaddal, öt véröddel.
 Három angyal énmellettem, egyik őrizzön, másik vigyázzon,
 harmadik az életömet ébrögesse, Amen.

Ez vót az imádságunk este. (És reggel?) Reggel meg, mit tudom én már, vót – Iskolába is imádkoztunk, hogy – Nem emlékszek ám rá az elejire (aztán eszébe jut, és végigmondja négy szakaszban, jellegzetes, a gyerekkorban megszokott ritmikus hangsúlyokkal, deklamációval)
 Szívem első gondolata Hozzád száll fel Istenem...

*

Bükkösi Jánosné Ugron Anna (sz. 1908. október 5.) csak néhány évvel volt idősebb, de jóval többnek látszott. Nyári találkozásunk után beköltözött Komlóra, a válaszlevele őszszel már onnan érkezett, és több panasszal van tele: „én itt nem tudok megszokni”, „nincs kinek panaszkodjak, a Juci is nem úgy bán velem, ahogy kellene”. Ezzel folytatta: „majd csak eljön az utolsó, akkor nem fáj semmi”, és tovább: „szeptember 8-án el voltam Mária Gyűdre, ott jól éreztem magamat, a szent helyen imádkoztam érted is, hogy minden tanulásod sikerüljön”. Ma ezt többre tartom, mint akkoriban... Egy évvel később meglátogattam Komlón, ma is emlékszem, ahogy megmutatta, hogyan süti a rántottát, hogy kiadósabb legyen. Elmondta, hogy a garabonciás abból lesz, aki foggal született, ha nem adnak neki aludtfejet, aki aztán jégesőt hoz, hogy az anyósa is, ő is tudott szemvizet csinálni. Azzal folytatta, hogy „én tudok imádkozni, nem olyan templomi, hanem egyebet”. Az imádságait egyvégtében mondta el, kisebb megakadásokkal, csaknem füzérszerűen, azon az „egyenes” hangon, amit annyi hasonló imádkozótól hallhatunk.

4.

Ajtómon Úr Jézus, ablakomon Mária.
 Isten szívembe, bízok Istenbe.
 Dicsőségös fényesség, áldd meg aztat a helyet, ahol én elnyugszok.
 Adj énmellém három szép őrző angyalt,
 egyik őrizzön, másik vigyázzon, harmadik az én bűnös lelkemet várja.
 Álom engem meg ne nyom, gonosz rajtam két ne végy, pokol tőlünk távozzék.
 Áldott Úristennek szerelmes Szentlelke szívünkbe lakozzék.
 Vess köröszöt fejem alá, öt ujjaddal, öt éványoddal, ezer angyaliddal.
 Vegyülj [vegyél?] hozzám Jézus, békességös Jézus, vendéghívó Jézus,
 kész a lélok bennöm az örök dicsőségre.
 Mikor én megyönt ember lehetnék, Krisztus szent testét, szent vérét hozzám vehetném az örök életre, Amen.

5.

Ó Uram, mennyei szerelmes szent Atyám,
 Boldogságos Szép Szűz Mária, édősanyám,

Föjlánlom ezt az imádságomat az őrzőangyalom tisztöletire,
hogy engem megőriztek, megtartottak ez máj szent napon.
Segéljetek és őrizzetek, tartsatok meg ez éccakának idejibe
minden károktól, minden veszedelmektől,
mindennemű nyavalyától, hirtelen és véletlen haláltól.
Halálunknak utolsó óráján legyetök velünk, mikor a lelkünk a testünkől elválik.
Legyetek megszabadító, halálunktól megbiztató, ördögtől oltalmazó.
Rossz álmok távol essenek, botlításink elveszenek,
sátányok megköttessenek, minket ne fertőztessenek,
hogy csöndes nyugalomba lehessünk ez éjtszakának ideibe,
holtunk után pedig a dicső szentekkel örvendezhessünk mindörökké, Amen.

6.
Ó fehér rózsza Mária, engem Jézus találja,
szent szívű [szívével] szeretett, szent vérével megváltott.
Fűszálon aranyág, aranyágon angyal áll,
ajtómon Úr Jézus, ablakomon Boldogasszony.
Házamnak négy sarkán négy szép őrző angyal,
házamnak közepén szent kereszt.
Kerűjjetek keresztetek, őrizzetek angyalok,
hajnal hasadtig, világos virradtig
nyugodhassak Jézus Mária kebelibe, Amen.

7.
Fölkelek én szent vasárnap,
megmosdózik arany medencébe,
föltekintek magas mennybe,
ott találtam nyitva mennyország ajtaját.
Ajtó fölött egy aranyos karszék, azon ül asszonyunk, Mária.
Mit siránkoz, mit ne bánkodik?
Hogyne siránkoznék, bánkoznék,
Erre mentek a mártérusok,
egy tisztel szóval meg nem tisztelének,
egy becses szóval meg nem becsülének.
Jancsi fiam, Jancsi,
menj el a fekete föld végére, most hozik a papi rendelt.
Aki ezt az imádságot elmondja, hét bűne bocsánatja.

8.
Üdvözlég, Názáretbeli Jézus Krisztusom,
ki a Getszemáni kertben vérrel verejtékeztél,
énértem, énértem, én drága Jézus Krisztusom.
Mondám néki, aluszol-e Szűzanyám, Máriám?
Aluttam, szentségös szent Fiam.
Jézus, véled álmodoztam, hogy a pogány zsidók megfogtak,
Pilátushoz hurcoltak, vaskestyűkkel csapdostak,
vasostorral ostoroztak, földi füsttel füstöltek, epével (másodsor hozzáteszi: méreggel) itattak.
Szent sebjei nyiladozván, piros vére borulván,
egy csöpp véréét elejték, az angyalok fölszedték,
s Mária elébe vitették.
Mária mondta nagy fennszóval: ó, Fiam, Fiam,
halálodért halnék, ötezer teljék, hatezer múltjék.
Égen járó madár, de nem madár, szárnyas angyal,
szárnya alatt aranyótár.

Aranyoltárban, igaz hitben, Boldogasszony kitekintett szép napkeletre.
 Ott találtam egy aranyos szentegyházat, kívü aranyos, belü irgalmas.
 Ott találtam Krisztus Urunkat térdig vérbe, könnyökig könnybe.
 Ott találnak próféták, mondám nekik: Menjete el próféták fekete földnek színére,
 hirdessétek az én számból származó szent ígéket,
 hallható, halhatatlan istenségemet.
 Ó, fehér rózsza, Mária, engem Jézus találjon,
 Szent szívü [szívéből] szeretett, szent vérével megváltott, aranygyűrűvel pöcsélt.
 Gyere Mária, nyugodjunk el, testem-lelkem keresztemben, ördög ellenségemben.
 Vegyüjl hozzá, kegyes Krisztus, nyújtsd be teljes jobb kezedet,
 folyjon rája a te piros rózsza szent véred helirő.
 Egy csepp vért kieresztetté énértem, énértem, én drága Jézus Krisztusom.
 Isten előtt állanak, térdet fejet hajtának,
 hogy akkor is szent nevednek szolgálhassak mindörökkön örökké, Amen.
 Kicsit megtévedtem. (De utána eszibe jutott.)

9.

Szemvizet szoktam csinálni embernek vagy állatnak, ezt az imádságot szoktam mondani:
*Hét menyei orvos, mennyei doktor,
 a megválasztott Jézus Krisztus,
 aki térdig vérbe, könnyökig könnybe
 értünk szenvedett, hordozta a magos körösztfát,
 ais [az is] megszabadult attól, szabadítsa meg ezet a (megakad, majd folytatja) mondjunk egyszer,
 a jószágot, hát ami a neve annak a jószágnak – szabadítsa meg attól,
 mert őáltala imádkozok, és énáltalam gyógyítson,
 mert a hetvenhétféle nyavalya, nem tudom, melyikre szól az én imádságom, amelyikre szól, Jézus
 Krisztusom válassza el rajta.*
 És akkor, hogyan mondjam, benyújtom a kezemet a vízbe, és ez úgy történik, hogy kilenc pa-
 rabszat teszünk a vízbe, és aztán akkor keresztet vetünk, akkor aztat arra, vagy jószág, vagy
 ember, vagy mindennek a nevit kell mondani. Akármelyiket, ugye, melyiknek csinálunk. Aztán
 akkó annak mondom:
*Mosdatom én ezt a Jancsit, mint a Szűz Mária édesanyám mosdatta a szent Fiát a Jordán vízébe.
 Ais megszabadult attól, szabadítsa meg ez is a nehéz nyavalyától. Őáltala imádkozom, énáltalam
 gyógyítson meg, a hetvenhétféle nyavalya, nem tudom, melyikre szól az imádságom, amelyikre szól,
 Jézus Krisztusom válassza el rajta. (megakad, ismétli) Mosdatom én ezt a jószágot, mint a Szűz Má-
 ria édesanyám mosdatta a szent Fiát a Jordán vízébe. Atyának, Fiúnak, Szentlélek Istennek nevébe,
 Amen. Ennyi.*

*

Az ünnepelt és az olvasók is meg fogják bocsátani, ha ebből az alkalomból nem fogok bele szövegelemzésekbe, párhuzamok felsorakoztatásába. Azonos vagy eltérő sorrendben, kombinációkban mindegyik szöveg mindegyik sorának megvannak a rokon szövegei az ismert gyűjteményekben. Mindegyik kép egy-egy rokona megtalálható az *Eleven ostya, szép virág* című kötet több, mint két tucatnyi szemantikai egysége között is: a reggeli imavégzés, a lélek mennybe jutásának képei, a passió felidézése párbeszédes keretben, a lélek felajánlása, a gonosz elhárítása, az angyalok, különösen az őrzőangyalok, a gyónás, stb. (Tánczos 2000: 221–390, 2008). A nyelvterület keleti és déli végvidékein, a dombos, németekkel vegyesen lakott Baranyában és a románokkal vegyesen lakott Moldvában magyar imák egyazon képi világban mozognak. Nem meglepő, régen tudjuk, de jó újra tudatosítani. Különösen annak fényében, hogy önálló vagy terjedelmesebb imaközlést Baranya területéről jómagam nem ismerek; Erdélyi Szusanna is

mindössze két szöveget tudott közölni a *Hegyet hágék...* mindkét kiadásában (Erdélyi 1976/1999: 96., 267. sz.).⁵

Nem meglepő, hogy ahogy sokszor, ezeknek a szövegeknek sem minden szava, minden fordulata érthető vagy értelmezhető világosan. Sokadik meghallgatásra sem tudtam kivenni és egyelőre értelmezni sem a *zsöllérszék* (2. sz.), sem az *éványok* (4. sz.) szavakat. Megfejtésre vár még ez a részlet is: *gonosz rajtam két ne végy* (4. sz.). Az sem meglepő, hogy ismert szövegek itt csonkán vagy töredékesen, hiányosan köszönnek vissza (1., 3. sz.). Kérdés, hogy ami a szövegek sokaságát összehasonlítható képes szakembernek „töredék”, hogyan van jelen az egyén imarepertoárban; sejtésem szerint imában nincs helye másnak, csak teljesnek tudott szövegeknek, hiszen az ima teljessége nem viseli el a hiányosságokat, szövegformákban sem.

Más fordulatok különös egyediségükkel vagy ritkaságukkal tűnnek ki. Imában még nem találkoztam a *mártír* szó latinosa, *mártérus* alakjával (7. sz.), sem az *izrael apostol* (2. sz.) kifejezéssel. Nem találom társát a *vendéghívó Jézus* szónak, ami képileg talán tömör és távoli rokona a lélek mennybe jutását tartalmazó szövegeknek. A *fűszálon aranyág* kifejezés Erdélyi Zsuzsanna egyetlen szövegközlésében van meg (Erdélyi 1976/1999: 267. sz.); adatközlője a baranyai Mánfán született, és a magyaregregyi búcsúban mondta el az imádságát. A *bánkozik*, *bánkoznak* szóalak szép régi változata a *bánkodik*-nak (Szarvas–Simonyi szerk. 1890 I.: 170. hasáb). Hasonló ritkaság a *tisztel szóval meg nem tisztelének*, *becses szóval meg nem becsülének* fordulat (7. sz.).

A 9. szöveg a hozzá tartozó „használati utasítás”-sal együtt a jól ismert kapcsolatot teremti meg az ima és a mágikus-rituális cselekedetek között. Olyan idős asszony mondta el, aki a családi hagyományból tanulta és maga is gyakorolta a szenes vízzel, *szemvízzel* gyógyítást, és azt is pontosan tudta, hogy a környéken melyik gyógyító mire képes, és mire nem. A saját tudományát nem tartotta túl sokra, de annyira elégnek, hogy akár emberen, akár állaton esett kisebb ijedtségeket, bajokat el lehessen vele hártani.

Anélkül, hogy bármi módon túl akarnám feszíteni két egyazon falubeli asszony különbségét, utólag – szalagokat visszahallgatva, jegyzeteket átnézve – mégis érezni valamit abból, amire a bevezetésben utaltam. A 63 éves Julianna néni sok-sok történet után kérdésre felidézett imái: elmondott *szövegek*. A 71 éves Anna néni ugyanott, ugyanakkor még *imákat* mondott, megállás nélkül, csak kisebb bizonytalanságokkal, ahogy azt a belső lelki közösség előhozta belőle, akár a gyöngyöket. Néhány hét múlva a máriagyüdi búcsúban, ahol „jól érezte magát”, levele már idézett sorából tudhatóan immár *imádkozott* a nem sokkal korábban megismert, nála fél évszázaddal később megszületett fiatalemberért. Sok „gyűjtés” során érezhetjük ezt a kettősséget, a kívülállás és a bevonódás különbségét; ahogy valaki csakis imaként tudja mondani az imáit még akkor is, ha egy ismeretlen idegen van mellette magnóval, és akarva-akaratlanul részesévé teszi őt – nem is annyira a tudásának és a szövegismeretének, hanem a saját belső világának; másvalaki pedig, ki tudja miért, zárkózottsága, szemérmessége vagy egyéb miatt, az egymásra sorjázó történetei végén nem fog bele valódi imába egy unokája korú fiatal füle hallatára, de amit tud, azt elmondja.

A *Fehér róza*, *Mária* kezdetű ima az egyik legelterjedtebb típus, különösen a nyelvterület nyugati és északi részén; sokszor kezdősor, de szövegek belsejében is előfordul. Legrégebbi ismert változatára Huszty Mihály bukkant rá a történész Horvát István

5 (nem számítom ide a Baranyában élt moldvaiaktól és bukovinaiaktól származó szövegeket.) Kézikönyv-fejezetében – ott élő moldvaiakon kívül – egyetlen említés sincs Baranyáról (Erdélyi 1988).

1805-ös naplójában, ahol ez a megjegyzés áll előtte: „babonás, haszontalan szószaporítású imádság” (Huszty 1970). Erdélyi Zsuzsanna (több tucatnyi más változat között) örömmel közölte újra, megemlítve, hogy ez az elsőként feljegyzett apokrif ima (Erdélyi 1976/1999: 116. sz.). Változatos folytatásában az őrzőangyalok, az esti imahelyzet metaforikus megjelenítése, a passió-jelenet, a mágikus védettség jegyei egyaránt előfordulnak, a legváltozatosabb megfogalmazásokban. Itt két ligeti asszony kilenc imájában háromszor is felhangzik, mindannyiszor ezzel a folytatással: *engem Jézus találta, szent szívével szeretett, szent vérével megváltott*. Ez az ima kezdet távolról is közeli kapcsolatot teremt az Ünnepelet egyik legismertebb, legszebb munkájával. A Tánczos Vilmos gyűjtötte egyetlen *Fehér rózsá, Mária* kezdetű szöveg Gyimesből került elő.

Ez az ima ott egy másik sorral folytatódik: *„gyöngyökkel gyökerezteél”* (Tánczos 1995: 103). Ez a különleges, így sehol máshol nem olvasható sor⁶ lett a címe az Ünnepelet első, imákat közlő kötetének, valamint Mohi Sándorral közösen készített filmjének is (Tánczos 1995, Tánczos–Mohi 1998). Nem a legközvetlenebb gyimesi hagyományvilághoz tartozik: elmondója az imát nem másutt, mint éppen Csiksomlyón tanulta egy ismeretlen asszonytól, akiről a nagy tömegben nem tudott meg semmit. Hogy még szebb legyen: Bukuri Prezmer Mária éppen hatvan éves volt, amikor ezt az imát Gyimesben, Bükkhavas patakán 1990. augusztus 15-én – Nagyboldogasszony napján – elmondta. Ezzel fejezte be: *Szűzanya azt mondta, ki ezt az imát elmondja minden héten hat nap, de kivált pénteken vagy vasárnap, felveszem a Szűzanya országomban, a legkisebb ujjatokat se hagyom elégni. Ámmen.*

Úgy legyen.

SZAKIRODALOM

- Barabás Jenő
1963 *Kartográfiai módszer a néprajzban*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Barabás Jenő (főszerk.)
1987–1992 *Magyar Néprajzi Atlasz*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Barabás Jenő – Szolnok Lajos – Diószegi Vilmos
1967 Műtatvány a Magyar Néprajzi Atlasz anyagából. *Néprajzi Értesítő* 49. 5–72.
- Böttián János
1982 *A magyar Biblia évszázadai*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest. (Bővített új kiadása: Kálvin Kiadó, Budapest, 2008.)
- Erdélyi Zsuzsanna
1976/1999 *Hegyet hágék, lőtöt lépék. Archaikus népi imádságok*. Magvető Könyvkiadó, Budapest. (Harmadik, bővített kiadás: Kalligram, Pozsony.) „A nyomtatotthoz képest a szerző által javított változat” 2007 óta a Magyar Elektronikus Könyvtárban is (<http://mek.oszk.hu/05200/05255>).
- 1988 Archaikus népi imádságok. In: Vargyas Lajos (főszerk.): *Magyar néprajz V. Népköltészet*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 692–748.
- Huszty Mihály
1970 [Archaikus népi imák, Visszhang] *Új Írás* 10. (11) 128.
- Jelenits István
1999 *Kinyilatkoztatás és emberi szó*. Válogatta és szerkesztette Mohay Tamás. Új Ember Kiadó, Budapest.

6 Hasonlók természetesen vannak: „gyönggyel (másutt: gyöngyvel) gyökeredzik (másutt: gyökerezézik)”, „gyönggyel bimbózik”, „kögyönggyel gyöngyözik”, „gyöngybe nyílik”. (Erdélyi 1976/1999: 134. (169.) sz., 300. sz., 169. sz. (352. jegyzete).

- 2000 *Az ének varázsa*. Új Ember Kiadó, Budapest.
- Mándoki László
1972 *Baranya néprajzi atlasza: kérdőív*. Janus Pannonius Múzeum Néprajzi Osztálya, Pécs.
- Raj Tamás (ford.)
2009 *Zsoltárok. Kétnyelvű kiadás, új fordítással*. Makkabi Kiadó, Budapest.
- Szabó László – Csalog Zsolt
1974 *Szolnok megye néprajzi atlasza I/1. és I/2.* Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága, Szolnok.
- Szarvas Gábor – Simonyi Zsigmond (szerk.)
1890–1893 *Magyar nyelvtörténeti szótár. A legrégebb nyelvemlékektől a nyelvújításig = Lexicon linguae Hungaricae aevi antiquioris*. Hornyánszky, Budapest. (Elérhetőség: <http://mek.oszk.hu/07000/07026/#>; utolsó letöltés: 2019. március 12.)
- Tánczos Vilmos
1990 „Olyan magos a keresztfa...” Gyimesi napló, 1989. november. *Korunk* I. (6) 756–766. Megjelent még: In: *Gyöngyökkel gyökereztél. Gyimesi és moldvai archaikus imádságok*. Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó, Krónika Könyvek, 1995/1996, 252–282.
1992 [Két moldvai vallásos népeknél] Ó, áldott Szizanya, mennyei szép róza..., Lehullott a Jézus vére. In: Asztalos Ildikó (szerk.): *Hazajöttünk. Pünkösöd Csíksomlyón*. Gloria Könyvkiadó, Kolozsvár, 38, 47–48.
1991 Archaikus imák Csíkmenaságról. In: Halász Péter (szerk.): *A Duna menti népek hagyományos műveltsége. Tanulmányok Andrásfalvy Bertalan tiszteletére*. Magyar Néprajzi Társaság, Budapest, 719–726.
1994 Archaikus és liturgikus imafüzérek Moldvában. *Jel* VI. (8) 249–252.
1995 *Gyöngyökkel gyökereztél. Gyimesi és moldvai archaikus imádságok*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.
1998 Középkori szentkultusz a moldvai népi imádságokban. In: Jankovics József – Monok István – Nyerges Judit – Sárközy Péter (szerk.): *A magyar művelődés és a kereszténység. I–III.* (A IV. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus előadásai. Róma–Nápoly, 1996. szept. 9–14.) Budapest–Szeged, II. 957–667.
1999 *Csapdosó angyal. Moldvai archaikus imák és életterük*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.
2000 *Eleven ostya, szép virág. A moldvai csángó népi imák képei*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.
2001 A moldvai csángó archaikus népi imádságok képi egységei. In: S. Lackovits Emőke – Mészáros Veronika (szerk.): *Népi vallásosság a Kárpát medencében* 5. I. 165–182.
2007 Archaikus népi imák a Mezőségről. *Művelődés* LX. (6–9) 70–73. Megjelent még: In: Keszeg Vilmos – Szabó Zsolt (szerk.): *Mezőség. Történelem, örökség, társadalom*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 182–189.
2008 „Ezer level ezer angyal közepibe.” Angyalkultusz a moldvai csángó folklórban. In: Jakab Albert Zsolt – Keszeg Vilmos – Szabó Á. Töhötöm (szerk.): *Kultúrakutatások és értelmezések*. (Krizsa Könyvek, 32.) BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék – Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 269–298.
2009 A passióepika néhány képe az archaikus népi imádságokban és az egyházművészetben. In: Marton József – Bodó Márta (szerk.): *Ezeréves múltunk. Tanulmányok az erdélyi egyházmege történelméről*. Szent István Társulat – Verbum Keresztény Kulturális Egyesület, Budapest–Kolozsvár, 50–61.
2015 *Székely népi imádságok*. (Székely Könyvtár 36.) Válogatta és szerkesztette Tánczos Vilmos. Csíkszereda, Hargita Kiadóhivatal.
- Tánczos Vilmos – Mohi Sándor
1998 *Gyöngyökkel gyökereztél – moldvai archaikus népi imák*. Színes magyar dokumentumfilm, 56 perc. Rendező: Mohi Sándor, szakértő-beszélgetőtárs: Tánczos Vilmos. (Elérhetőség: <https://tanczosvilmos.wordpress.com/videoak/>)
- Zentai János
1978 Baranya magyar néprajzi csoportjai. *Ethnographia* LXXXIX. (4) 5–43.

RUGĂCIUNI POPULARE VECHI DIN LOCALITATEA LIGET

În studiul de față autorul prezintă rugăciuni populare arhaice. Textele au fost înregistrate în vara anului 1979, într-o localitate din Transdanubia, pe nume Liget, cu ocazia primei practici profesionale din timpul studenției. Rugăciunile cu nr. 1–3. au fost înregistrate de la o femeie născută în anul 1916, dar nu în situație de rugăciune, ci la cererea autorului. Cele cu nr. 4–9. au fost rostire de o femeie născută în 1908, la cerere, dar într-o postură și cu voce reproducând situația de rugăciune. Eseul introductiv este o schiță despre păstrarea și degradarea rugăciunilor arhaice, despre localitate și interlocutori. Iar comentariul se referă la interpretarea textelor și mai ales la elementele similare ce se găsesc în lucrările omagiatului.

OLD PRAYERS FROM LIGET

In the present paper the author presents some archaic folk prayers. The texts were recorded in the summer of 1979, in a village from Transdanubia called Liget, during the first fieldwork practice of the author as a student. The texts no. 1–3. were recorded from a woman born in 1916, but not in a praying situation, but for the request of the author. Prayers no. 4–9. were told by a woman born in 1908, for request, but in a praying posture and voice. The introductory essay is in fact a sketch on the remembrance and fading of the archaic folk prayers, respectively on the location and the informants. The comments deal with the interpretation of the texts and especially the similarities that can be found within the works of the celebrated scholar.